

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ”
(для магістрів)**

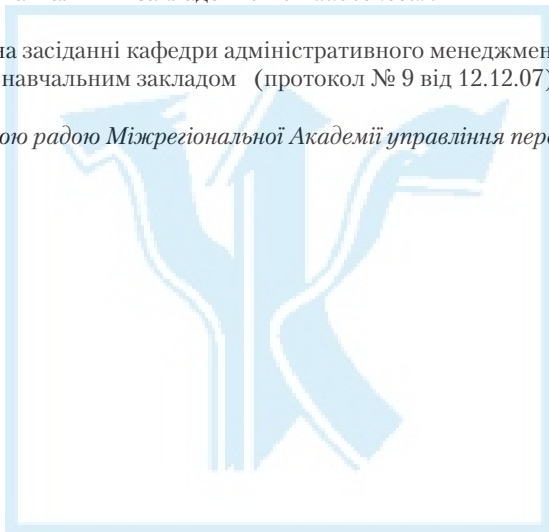
МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено професором кафедри адміністративного менеджменту та управління навчальним закладом *І. М. Найдюновим*

Затверджено на засіданні кафедри адміністративного менеджменту та управління навчальним закладом (протокол № 9 від 12.12.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Найдюнов І. М. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Методика викладання у вищій школі” (для магістрів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 52 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни, методичні поради щодо організації самостійної роботи, питання для самоконтролю, теми контрольних робіт (рефератів), а також список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методика викладання у системі вищої школи постійно вдосконалюється і трансформується під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Базуючись на класичних та інноваційних технологіях інтерактивних організаційних форм навчання та навчально-пізнавальної діяльності студентів, викладання у вищій школі інтенсифікується, здійснюється процес його оптимізації із урахуванням процесів глобалізації світової економіки та соціально-економічних змін в Україні. Коли в постіндустріальних державах спостерігається революція інтелектуалів, перетворення науки на безпосередню продуктивну силу, саме вища освіта має забезпечити не лише засвоєння студентами системи знань, а й прищепити їм уміння самостійно генерувати нові знання. Нині методика викладання у вищій школі дає змогу не тільки поглибити та інтенсифікувати процес пізнання студентами реальних явищ, а й гуманістично спрямувати його за змістом, технологічними компонентами та структурними елементами. Крім того, методика викладання не тільки вдосконалюється, а й змінюється за структурно-організаційною технологією, відповідно до інноваційних тенденцій у системі вищої освіти України та програми дій щодо реалізації положень Болонської угоди країн Європи. Враховуючи це, у методичних рекомендаціях концептуально обґрунтовано мету, завдання, тезаурус, операційно-діяльністі компоненти процесу самопізнання “Я-концепція” та інтерактивні форми програми самореалізації.

Метою методичних рекомендацій є допомога майбутньому викладачеві, педагогу-менеджеру оволодіти механізмами технології вузівського процесу навчання, визначити його особливості, актуалізувати розвиток професійно-педагогічних, значущих як для фахівця, так і для викладача, особистісних дидактичних здібностей та умінь.

Завдання:

- вивчення загальної методики організації процесу навчання у вузі з урахуванням специфіки майбутньої професії;
- ознайомлення із сучасними інноваційними підходами вітчизняних і зарубіжних науковців як до навчально-пізнавального процесу в цілому у вищій школі, так і до окремих його структурних елементів;
- формування умінь і навичок підготовки, проведення лекційних і практичних занять зі студентами, які вивчають фахові дисципліни;

- допомогти сформувати методичну майстерність педагогічної техніки майбутнього менеджера-педагога чи викладача, його комунікативні здібності, уміння і навички індивідуального і колективного спілкування зі студентами або колективом співробітників;
- вивчення основних проблем організації та методики діагностики навчально-пізнавальної діяльності студентів, керівництва їх науково-пошуковою роботою.

Дисципліна “Методика викладання у вищій школі” взаємопов’язана з навчальними дисциплінами: педагогікою, психологією, філософією, соціологією, культурологією та різноманітними напрямками викладання спеціальних гуманітарних і фундаментальних прикладних дисциплін.

Розробка методичних рекомендацій здійснювалась на основі системного підходу, що забезпечує: діалектичну єдність і взаємозв’язок мети, завдань викладання і учіння навчальної дисципліни; відповідну структуру і зміст; форми, методи організації самостійної навчальної діяльності студентів; комунікативну взаємодію на рівні викладач-студент. З метою забезпечення дидактичної якості рекомендацій акцентовано увагу на: врахуванні об’єктивних законів функціонування та розвитку дидактичної системи; старанному аналізі і точній оцінці навчального процесу; виявленні співвідношення фактичного стану з бажаним; визначенні складності висунутих проблем викладання та навчання; прогнозуванні впливу як позитивних, так і негативних факторів на процес самостійної роботи тощо. Використано різні за видом, типом, формою навчально-методичні матеріали: тематичні, оперативні плани; деталізовано за обсягами планові організаційні форми; здійснено оптимальний добір контрольних, типових питань, навчальної літератури тощо. При визначенні мети та завдань самостійної роботи необхідно встановити всебічний облік якісного виконання законодавчих, директивних та нормативних документів; сучасних досягнень педагогічної науки, інноваційних інтерактивних технологій форм навчального процесу, передового досвіду викладання.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
	Змістовий модуль I. Дидактично-методологічні основи методики навчання у вищій школі
1	Методика викладання в дидактичній системі навчальних дисциплін вищого навчального закладу. Сучасні методологічні підходи до дидактики вищої школи
2	Основи порівняльної дидактики у вищій школі, Болонський процес
3	Категоріально-понятійний апарат дидактики вищої школи: сутність, зміст
4	Інтерактивні технологічні основи видів та форм організації навчально-пізнавального процесу у вищій школі
5	Основи технології інтерактивного вузівського навчання
	Змістовий модуль II. Основи педагогічної майстерності та організації методичної роботи викладача
6	Методична майстерність та особистість викладача вищого навчального закладу
7	Педагогічна техніка викладача у процесі дидактичного спілкування
8	Теоретичні основи відбору інформації та інформаційного забезпечення викладання
9	Наукові основи організаційно-методичної роботи викладача
Разом годин: 81	

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ

Зміст двох модулів програми орієнтований не тільки на теоретичну підготовку майбутніх фахівців вищої школи, а й на розвиток їх особистого творчого потенціалу, формування практичної готовності до кваліфікованої участі у вузівському навчальному процесі.

Перший модуль навчальної програми передбачає визначення дидактично-методологічних основ методики навчання у вищій школі, обґрунтування методики викладання як навчального предмета. Методологічні підходи до дидактики вищої школи: історичний і сучасний аспекти. Сучасні методологічні закономірності, категорії, які забезпечують впровадження інноваційних технологій у змісті та методиці викладання.

Дефініція, зміст порівняльної дидактики з огляду на теорію, організацію та методику. Модернізація, особливості вищої освіти у зарубіжних країнах. Основні дидактичні теорії та концепції організації навчання у США, країнах Західної Європи. Організаційна технологія вузівського навчання у зарубіжних країнах, осмислення Болонського підготовки у них фахівців у контексті нових викликів Болонського процесу, запровадження кращого досвіду провідних вузів світу.

Дидактичний аспект навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі, її основні етапи. Ейдос, тезаурус категоріально-понятійного апарату дидактики вищої школи: вища освіта як процес і завершальний результат навчання, її зміст; викладання як діяльність викладача; учіння як діяльність студента; облік результатів підготовки спеціалістів; кваліфікаційна карта; рівні опанування дидактикою вищої школи. Навчально-пізнавальний процес у закладах вищої освіти: дефініція, основні структурні компоненти. Характеристика загальних дидактичних закономірностей та принципів викладання, функцій навчально-пізнавальної діяльності.

Характеристика операційно-діяльного компонента процесу навчання. Сутність, зміст, методика ефективності пояснювально-ілюстративного, проблемного, програмованого, модульного, ігрового типів навчання. Діяльність викладача, студента у процесі кожного типу навчання. Лекція, семінар, практичні та лабораторні заняття в організаційних формах навчального процесу. Система відбору навчальної інформації для викладацької діяльності у процесі різних організаційних форм. Специфіка форм організації навчально-пізнавального процесу у навчальних закладах, рівні акредитації. Інноваційні технології проведення лекцій, семінарів, лабораторних і практичних занять. Методи та засоби навчально-пізнавального процесу у вузі: сутність, зміст, класифікація.

Когнітивні парадигми організації та методики проведення семінарських і практичних занять у системі. Семінар як основна форма занять для засвоєння лекційного матеріалу і обговорення питань для

самостійного опрацювання студентами. Технологічні етапи підготовки семінарського заняття. Організація, методика проведення семінару за класичною та інноваційною технологією. Організація та методика проведення практичних занять з огляду на теорію і практику. Розгляд конкретних ситуацій з діяльності суб'єктів господарювання.

Використання наскрізних прикладів і завдань для проведення практичних занять з кількох тем програми дисципліни. Використання варіантних та індивідуальних завдань для практичних занять з метою активного залучення кожного студента до їх виконання. Бально-модульна технологія проведення семінарських і практичних занять з огляду на документи Болонської угоди. Ділова гра як інноваційна форма проведення занять. Методичне і організаційне забезпечення проведення ділової (рольової) гри на прикладі майбутньої фахової діяльності

Другий модуль передбачає історико-теоретичний та інтегрально-інтернаціональний аспект основних засобів ефективного вузівського навчання. Педагогічна техніка викладача у навчальному процесі та її основні складові: техніка володіння своїми рухами, керування емоціями, уміння соціальної перцепції, техніка мовлення, організація контакту, управління педагогічним спілкуванням. Внутрішня педагогічна техніка: педагогічний оптимізм, впевненість у собі, відсутність страху перед аудиторією та емоційного напруження, наявність вольових якостей. Зовнішня педагогічна техніка: фізіогноміка, артефакти, система запахів, текесика, просодика, екстралінгвістика, кінесика, часові характеристики спілкування. Структурна схема мимічних ознак емоційних станів. Тезаурус, іманентне значення, особливості, функції, види методики педагогічного спілкування. Діалогічне спілкування, контакт у педагогічному діалозі, структура спілкування як процес, стиль педагогічного спілкування викладача.

Характеристика системи відбору інформації та інформаційно-го забезпечення викладання обліково-економічних дисциплін. Організація та методика відбору інформації про навчальний предмет. Функції відбору інформації. Склад інформаційного забезпечення, необхідність його постійного поповнення та оновлення. Визначення законодавчо-нормативних документів, що необхідні для вивчення конкретних дисциплін. Відбір інформації, її впровадження як процес. Специфічні засоби відбору інформації. Принципи створення системи засобів навчання. Методика накопичення, фіксації та впровадження відібраної інформації у викладацькій діяльності. Робота зі статич-

ною інформацією: добір і систематизація статистичних даних до тем дисциплін, що викладаються. Збір фактичних даних про фінансово-господарську діяльність суб'єктів підприємницької діяльності, стан ринку, аналіз і використання цієї інформації в розробці практичних завдань і ділових ігор.

Форми організації контролю знань: теорія та практика з урахуванням специфіки Болонського процесу (європаспорт, євростудент, оцінювання). Функції перевірки та оцінювання знань. Принципи контролю. Попередня, поточна, повторна, підсумкова перевірка знань. Фронтальна, групова, індивідуальна, комбінована форми контролю, самоконтроль. Усне та письмове опитування. Іспит, залік, курсова, дипломна робота в системі підготовки спеціаліста. Оформлення документів контролю (відомості, журнали, залікові книжки тощо), необхідних для вивчення конкретних дисциплін.

Гносеологічні аспекти організації методичної роботи викладача. Структура і зміст навчально-методичного комплексу дисципліни: програма вивчення дисциплін; робоча програма; методичне забезпечення семінарських, практичних і самостійних занять студентів; методичні вказівки до виконання та тематика контрольних робіт для студентів-заочників; методичне забезпечення контролю знань; методичні вказівки до курсових і випускних робіт. Організація розробки навчально-методичного комплексу на прикладі однієї з дисциплін кафедри. Нормативні вимоги до складу, змісту, оформлення навчально-методичних матеріалів.

ТЕМАТИКА, ЗАВДАННЯ, МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль І. Дидактично-методологічні основи методики навчання у вищій школі

Тема 1. Methodика викладання в дидактичній системі навчальних дисциплін вищого навчального закладу. Сучасні методологічні підходи до дидактики вищої школи

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.

2. Побудуйте модель діяльності викладача і студента в процесі одного із видів навчання.
3. Підготуйте виступ на науково-практичній конференції на тему “Взаємозв’язок і взаємозумовленість загальнодидактичних закономірностей і принципів навчання”.

В процесі відпрацювання рекомендованої літератури бажано визначити, що актуальними проблемами дидактики, як науки, що розглядає загальну теорію освіти та навчання, завжди були питання її предмета, об’єкта, функцій, закономірностей, методології тощо. Предметом дидактики вищої школи є процес створення і функціонування системи навчально-пізнавальної діяльності студентів, управління цим процесом з боку всіх структурних елементів системи вузу. Педагогами-науковцями визначено дві основні функції дидактики: 1) науково-теоретичну (процес освіти та навчання; сутність, зміст, закономірності процесу навчання тощо); 2) конструктивно-технічну (конструювання проекту навчальної діяльності, технологія її виконання викладачами та студентами, стимули навчання тощо). Об’єктом дослідження дидактики є педагогічні явища та факти навчального процесу. Дидактика як окрема педагогічна дисципліна тісно пов’язана з методикою навчання окремих предметів вузу.

З давніших часів важливим фактором розвитку дидактики вищої школи була її методологія як сукупність наукових знань про шляхи, способи, методи пізнання дидактичних предметів та явищ процесів освіти і навчання. Методологічною платформою дослідження дидактичних явищ і процесів є теорія пізнання (гносеологія). Вона існує з часів первинного розуміння людством навколишнього середовища. За свідченням Платона, у школах Стародавнього Єгипту навчання дітей ліченню, мови, військовій справі відбувалось шляхом утіхи, гри. В афінських школах у процесі навчання використовували метод диктування текстів, який учні записували на навощених дерев’яних дощечках загостреною металеву паличкою, а потім використовувався метод завчання тексту, який витирався з дощечки. Відомо також, що в еллінських школах використовували метод наочності. Учням демонстрували в школах картини, а також рукописні книжки з малюнками. Античні філософи обґрунтували положення про те, що знання є своєрідним відбитком у свідомості людини предметів, явищ об’єктивного світу. Вони з’ясували механізм цього процесу, як нові знання додавалися до вже відомих, хто є суб’єктом пізнання, а хто (що) є його об’єктом. Названі проблеми не втратили своєї

актуальності і сьогодні. Студентам бажано визначитись з проблемами загальнодидактичних закономірностей (обумовленість навчання суспільними потребами; залежність навчання від умов, в яких воно здійснюється; взаємозв'язок навчання, освіти, виховання і розвитку; єдність викладання і учіння; залежність навчання від реальних можливостей студента; взаємозалежність мети, завдання, змісту, форм, методів навчання тощо) та принципів (науковості і систематичності навчання; активності й самостійності студентів у навчанні; наочності і достатності навчання, інші). Значне місце в методиці викладання у вищій школі займають знання специфічних закономірностей дидактичної методології, які забезпечують ефективність вузівського навчання (єдності історичного та логічного у навчальному процесі; застосування методів пізнання емпіричного та теоретичного характеру у процесі вивчення об'єктів дослідження; єдності організації та методики у навчанні; взаємозв'язків у реальному житті, що об'єднують все життя вищого навчального закладу, інші). Названі закономірності нерозривно взаємозалежні і діють одночасно, хоча кожна має свої особливості.

Аналіз вузівських дидактичних досліджень, практики викладання навчальних дисциплін свідчить, що найбільш поширеними недоліками ефективності навчання є, з однієї сторони, недостатня його організованість, а з іншої — методична обмеженість навчальних дій. Отже, дидактика вищої школи органічно включає організаційне та методичне забезпечення навчального процесу. Але їх єдність передбачає відповідну специфіку.

Організація навчального процесу — це цілеспрямовані практичні дії, які орієнтують суб'єктів процесу на постановку мети, завдань, прийняття рішень, підбір методів, засобів навчально-пізнавальної та викладацької діяльності, забезпечення навчально-матеріальними ресурсами, здійснення контролю виконання. Організація — це більше технологія навчального процесу, упорядження навчальних дій викладачів на двох основних етапах: підготовчому і виконавчому.

Методика вузівського навчання — це творчий процес, який передбачає, відповідно до цілей, на основі дидактичних закономірностей і принципів сукупність форм, методів, прийомів викладацької діяльності. Вона виступає внутрішнім регулятором, що визначає та розробляє тактику, тобто переводить навчальний процес у русло конкретної діяльності у формі програм, планів, технологічних дій, рекомендацій. Методика — центральний блок навчання. Основна мета

методики навчання — допомогти викладачеві оволодіти технологією ефективно організації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Організація і методика єдиний технологічний процес, в якому враховуються навчально-пізнавальні умови студентів, організаційні форми навчання (лекція, практичне заняття тощо), підбираються засоби, методи, прийоми. В умовах сьогодення передбачають засоби театралізації, ілюстрації та гри. Бажано усвідомити організаційну технологію поетапної методики діяльності викладача від початку до досягнення результату (результатів), залежно від організаційних форм.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін розглядається дидактикою у двох аспектах — як об'єкт вивчення і як об'єкт конструювання. Відповідно можна виділити дві функції процесу: науково-теоретичну і конструктивно-технічну. Перша полягає у вивченні сутності і закономірностей вузівської методики. Друга передбачає розробку рекомендацій з вдосконалення процесу навчання, моделювання методик викладацької праці тощо. Розглядаючи функції методики, необхідно підкреслити, що важливе місце у ній посідають категорії. Методологічні категорії мають значну пізнавальну цінність. Вони забезпечують впровадження новацій в організаційну технологію процесу навчання. Основними з них є дидактичні ідеї, гіпотези, концепції та теорії. Процес підвищення ефективності викладацької діяльності залежить від теоретичного обґрунтування її методики. Дидактична теорія — це наукове обґрунтування, узагальнення практики, вузівського навчального процесу, відбиток у свідомості викладача навчальної дійсності. Теорія сама собою не змінює діючу організаційну технологію навчання. Ми можемо збудувати ефективні плани підвищення ефективності навчання, але від цього інтенсифікація навчально-пізнавальної діяльності студентів не поліпшиться. Велика і активна роль теорії полягає у тому, що вона може вказати шляхи здійснення ефективного навчання. Для перетворення теоретичних положень у життя необхідна практична діяльність. Практика викладацької діяльності слугує основою і рухомою силою розвитку теорії. Впровадження у практику викладацької діяльності ідей, концептуально-теоретичних положень, гіпотез ефективно методики передбачає відповідні функції: пізнавальної (накопичення знань про ефективну методику викладацької діяльності), конструювання (накопичення знань про створення, на основі теоретичних положень, нових технологій навчання), впровадження (виконання ролі посе-

редника між наукою і практикою здійснюється на основі методичних документів і особистого знайомства з певною практикою навчання).

Питання для самоконтролю

1. Методологія і методика, їх дефініція, предмет, об'єкт дослідження.
2. Історія розвитку дидактичної методології.
3. Основи методики викладання у педагогічній спадщині Я. А. Коменського.
4. Доведіть єдність організації і методики у вузівському навчальному процесі.
5. Як розуміти єдність історичного та логічного та навчальному процесі?
6. Що дає для ефективної методики емпіричний і теоретичний характер її дослідження?
7. Розкрийте взаємозв'язок завдань, змісту, форм, методів, засобів і прийомів у процесі викладання.
8. Обґрунтуйте значення для розвитку методики викладання внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на життя вузу.
9. Ідея як методологічна категорія.
10. Гіпотеза у системі дослідження методики викладання у вузі.

Література: основна [11; 14; 18; 31; 33; 35];
додаткова [1–4; 6; 34; 42]

Тема 2. Основи порівняльної дидактики у вищій школі, Болонський процес

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте доповідь на тему “Порівняльна дидактична методика: дефініція, аксіологічні аспекти”.
3. В конспекті зазначте основні положення Болонської декларації.

У процесі опрацювання рекомендованої літератури усвідомте актуальні проблеми теми самостійної роботи, її генезис. Перші кроки до порівняння методик навчального процесу було зроблено у XIX ст., коли Антуан Жюльєн Паризький опублікував свою працю “Нарис та попередні зауваження до дослідження з порівняльної педагогіки”. У ній автор закликає до обміну міжнародним досвідом навчання.

Ідею міжнародного освітянського досвіду активно підтримали педагого-науковці Йоган Генріх Петалоцці, К. Д. Ушинський та інші. Наприкінці XIX ст. проходять міжнародні педагогічні виставки: у Лондоні — 1851 р., у Вашингтоні — 1866 р., у Парижі — 1879 р. В Росії виходять журнали “Начальная школа”, “Учитель”, “Педагогический сборник”, інші. У них, аналізуючи праці європейських учених, практику навчальної роботи вітчизняних педагогів, ішов пошук ефективної освітянської методики.

Значних успіхів у порівнянні дидактичних методик, всього навчально-виховного процесу різних країн, держав, континентів досягла педагогічна наука у середині XX ст. На цей час припадає визначення порівняльної дидактики як науки, що аналізує теоретичні та практичні досягнення навчання у зарубіжних країнах, висвітлення і впровадження інноваційних технологій викладання і учіння, організацію освітянської діяльності різних навчальних закладів. Науковцями визначено, що, по-перше, вища освіта у державах Європи, США і Японії, де зміст і організаційна технологія навчання збігаються з американською, має специфічні особливості, але водночас вона має і багато спільного: наявність приватних і державних вузів з високою платою за навчання; висока престижність елітарних вузів; відсутність національної Академії; структуру університету, як правило, складають не факультети, а коледжі і школи, які працюють не в межах одного міста; наявність університетських кампусів, які забезпечують студентів усім необхідним для побуту, тощо. По-друге, внаслідок урізноманітнення та ускладнення функцій освітянських вищих навчальних закладів є неможливою у наш час “ідеальна” модель вузу. Третє, організаційно-методична технологія освіти і навчання у сучасному світі розширюється і ускладнюється. Хоч пріоритетні напрями й проблеми її розвитку визначаються багатьма причинами, вони змінюються і трансформуються як в одній окремій країні, так і на всій планеті, для розвинених країн в останні десятиріччя стали характерні дидактичні концепції і теорії: інструменталізму, “повного акту мислення” Д. Дьюї, Г. Кершенштейнера та ін.; “Я-концепція” К. Роджерса, Д. Келлі та ін.; теорія самоактуалізації А. Маслоу; когнітивна теорія Ж. Піаже тощо. Всі вони щодо оцінювання, порівняння й визнання у дидактичній науці є дуже суперечливими. У той же час вони знаходять практичне застосування у різних вищих навчальних закладах країн Європи, США, Японії.

Заслужують на увагу і вивчення: система контролю держави і суспільства за якістю спеціалістів у США; світові елітні вузи; документи про освіту в зарубіжних країнах; суттєвий і змістовий аспекти Болонського процесу. Важливе значення має характеристика основних положень удосконалення вищої освіти у країнах, які підписали Болонську угоду: прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів; запровадження двох циклів навчання: бакалавр, магістр; впровадження кредитної системи відповідно до європейської системи трансферу кредитів ECTS; контроль якості освіти; забезпечення мобільності студентів і викладачів у межах освітнього простору; поширення європейських стандартів у галузі вищої освіти тощо.

Питання для самоконтролю

1. Визначіть значення порівняльної дидактики у системі загальної дидактики як науки.
2. Особливості системи вищої освіти у країнах Західної Європи, США і Японії.
3. Організаційна технологія вищої освіти у США.
4. Система вищої освіти у Великобританії.
5. Зробіть порівняння вищої освіти Франції і Німеччини.
6. Основні ідеї концепції “повного акту мислення” Д. Дьюї.
7. Розкрийте основний зміст “Я-концепції” К. Роджерса.
8. Обґрунтуйте основні аспекти теорії самоактуалізації А. Маслоу.
9. Дайте характеристику теорії Ж. Піаже.
10. Основні положення Болонської декларації.

Література: основна [14; 18; 19; 27; 33; 40];
додаткова [2–4; 6–8; 44; 54].

Тема 3. Категоріально-понятійний апарат дидактики вищої школи: сутність, зміст

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте реферат на тему “Категорії вузівської дидактики”.
3. Концептуально розкрийте основні компоненти процесу навчання.

Кожна наука має свої категорії, як окремі поняття, що свідчать про внутрішнє, суттєве відношення між дидактичними явищами.

Через категорії дидактики здійснюється пізнання процесу навчання у вищій школі. У сукупності категорії утворюють науковий апарат (систему знань) дидактичної науки, в якій відображаються істотні сторони предметів, процесів і явищ навчання. Дидактичні категорії виступають і як форми мислення навчального процесу. Категорії виникають і розвиваються разом із самою дидактикою. Процес становлення дидактики як науки, її зрілість визначається досконалістю, наповненістю і особливістю взаємозв'язку категорій. Останній формує і зумовлює їх зміст. Розвиток категорій – це розвиток зв'язку між ними. В основі цього зв'язку знаходяться історичний спосіб розгляду та методи мислення, які визначають місце і роль категорій у системі дидактичних знань. Науковці визначили основні категорії дидактики вищої школи. Це – (вища у даному випадку) економічна освіта, викладання, учіння, кваліфікаційна карта, рівні опанування дидактикою вищої школи, процес навчання і його структурні елементи (мета, завдання, форми, методи, засоби, контрольні-оцінюючі результати). Кожна категорія має свій суттєвий специфічний зміст, структурні елементи. Їх знання, уміння ними оперувати сприяє ефективності навчального процесу.

Важливим для інтенсифікації викладання і навчання є усвідомлення внутрішнього процесу засвоєння знань студентом на заняттях, що має таку структуру:

1. Сприймання навчального матеріалу як відображення у свідомості особистості властивостей предметів та явищ, що діють на органи відчуття. У процесі сприймання відбувається впізнання навчальної інформації.
2. Осмислення та розуміння викладеного матеріалу – це процес встановлення зв'язків між явищами шляхом їх порівняння та аналізу, розкриття причинно-наслідкових залежностей.
3. Узагальнення передбачає виділення та об'єднання суттєвих рис, ознак предметів і явищ.
4. Етап закріплення потребує осмисленого, неодноразового відтворення навчального матеріалу частинами або у цілому.
5. Застосування – здійснюється у різних видах діяльності. Це – перехід від абстрактного до конкретного виконання різних вправ, самостійних та лабораторних робіт.

Названі етапи взаємопов'язані і взаємообумовлені. Їх послідовність залежить від виду навчальної діяльності, дидактичної технології навчальної форми. Враховувати необхідно також міжпредметні

зв'язки, рівні знань (репродуктивний, творчо-пошуковий і дослідницький). У кожному з них відбивається специфічний зміст викладацької діяльності, критерії його оцінювання.

Навчально-пізнавальний процес, як дидактична категорія, охоплює основні компоненти діяльності викладача і студента. У повсякденній діяльності вузу поняття “дидактика”, “навчально-пізнавальний процес” розуміють однозначно, як процес навчання, хоча їх дефініція не адекватна. Поняття навчально-пізнавальний процес значно ширше від навчальний процес. До навчального процесу як системи технології процесу навчання входять такі компоненти: цільовий, стимуляційно-мотиваційний, змістовий, операційно-діяльний, контрольно-регулювальний і оціночно-результативний. Отже, процес навчання є складною цілісною системою. Кожен структурний компонент системи має свою дефініцію, зміст, внутрішню структурну організацію. Розуміння цих понять дидактики полягає саме у їх об'єднанні у певну систему, де всі вони взаємопов'язані, виявляються як цілісність і єдність за автономності кожної ланки. Важливо також усвідомити, що організаційні форми навчання — це зовнішній вираз узгодженої діяльності викладача і студентів, який здійснюється в установленому порядку і відповідному режимі. Формами вузівського навчання є: лекції, семінари, лабораторні заняття тощо. Методи навчання – це способи діяльності викладача, направлені на глибоке, свідоме і міцне засвоєння знань студентами, формування умінь та навичок, забезпечення ефективного управління їх пізнавальною діяльністю. Методи навчання бувають словесними, наочними, практичними, технічними тощо. Засобами навчання є всі пристосування і джерела, які допомагають викладачу здійснювати викладацьку, а студенту навчально-пізнавальну діяльність. До них належать: слово викладача, підручники і посібники, довідкова література, наочні і технічні засоби, комп'ютери тощо.

Регулювання навчально-пізнавальної діяльності полягає у тому, щоб кожна цілеспрямована викладацька дія (направлена на розуміння, засвоєння чи поглиблення навчального матеріалу студентами, тренувальні вправи, інші) або ж відповідний етап у вивченні фінансово-економічної дисципліни відповідали цільовим установкам і завданням процесу навчання. На ефективність процесу регулювання впливає: характер навчального матеріалу; особливості учіння; індивідуальні особливості студентів; умови навчання. Все перелічене необхідно враховувати у викладацькій діяльності і здійснювати са-

моконтроль своїх лекцій, практичних занять. Оціночно-результативний компонент процесу навчання характеризує рівень знань, умінь і навичок кожного студента, причини невідповідності їх цільовим установкам, завдання з усунення негативних моментів у викладанні та учінні. Вимірювання рівня знань студентів має відповідати вимогам загальної теорії виміру і спиратись на критерії, що дозволяють оцінити якість отриманих результатів. Найважливішими серед них є: об'єктивність, надійність, валідність, точність.

Об'єктивним вимір вважається тоді, коли оцінювання рівня знань різними дослідниками однакові. Надійність — це ступінь стійкості результатів, тобто підтвердження результатів при проведенні повторного вимірювання за однакових умов. Валідність дозволяє визначити відповідність виміру критеріям, результатам прогнозування. Точність передбачає мінімальну помилку при оцінюванні знань.

Одним із завершальних етапів вимірювання рівня знань є оцінювання. Оцінка і самооцінка дозволяють встановити відповідність досягнутих у процесі навчання результатів поставленим дидактичним завданням навчання. Загалом процес навчання має свої відповідні категорії і як організаційно-технологічна система — свої структурні компоненти. Як послідовні, структурні одиниці, компоненти містять у собі цілісність як провідну концепцію навчального процесу.

Питання для самоконтролю

1. Структура викладання у вищій школі.
2. Основи діяльності студента вузу.
3. Дайте характеристику процесу засвоєння знань.
4. Визначіть значення цільового компонента процесу навчання у викладацькій діяльності.
5. Розкрийте сутність стимуляційно-мотиваційного компонента.
6. Як розуміти базовий і вузівський компоненти змісту процесу навчання.
7. Основний зміст операційно-діяльного компонента.
8. Сутність, основний зміст контрольно-регулюючого компонента.
9. Оціночно-результативний компонент процесу навчання.
10. Обґрунтуйте взаємозв'язок і взаємозумовленість компонентів процесу навчання.

Література: основна [11; 18; 30; 32; 35; 41];
додаткова [21; 37; 42; 47; 51; 55]

Тема 4. Інтерактивні технологічні основи видів та форм організації навчально-пізнавального процесу у вищій школі

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. В конспекті дайте основні характеристики видів та організаційних форм навчання.
3. Підготуйте реферат на тему “Лекція – основна форма навчання у вузі”.

Залежно від специфіки побудови змісту навчального матеріалу, основних методів та засобів навчання, які використовує викладач, можна виділяти кілька форм організації процесу викладання та засвоєння знань: пояснювально-ілюстративна, проблемна, програмована, модульна. Досвідчені викладачі ефективно використовують організаційну технологію проблемного навчання. В його основу покладено самостійне засвоєння знань у ході вирішення навчальних проблем, розвиток творчого мислення та пізнавальної активності студентів. Технологія проблемного навчання не відрізняється особливою варіативністю, оскільки входження студентів в активну пізнавальну діяльність відбувається через ряд етапів, які повинні бути реалізовані послідовно і комплексно. Залежно від ролі у навчальному процесі проблеми поділяються на: основні (на початку лекції ставиться проблема, що активізує навчально-пізнавальну діяльність студентів, часто це єдина проблема, розв’язання якої забезпечує успішне опанування всієї теми) і допоміжні (викладач поділяє лекційний матеріал на частини і у кожній з них визначає головні проблеми, що формують самостійність у поетапному їх розв’язанні).

Методика використання проблемних ситуацій у викладацькій діяльності може бути у своїй основі такою:

Перший спосіб. Викладач, створивши проблемну ситуацію, повідомляє готові висновки науки, не розкриваючи технологію розв’язання проблеми. Творчий пошук — це шлях, до змісту розв’язання проблеми. Другий спосіб. Для створення проблемної ситуації викладач дає студентам фактичний матеріал для аналізу, порівняння, зіставлення та розкриває логіку вирішення проблеми в історії науки. Викладач дає напрям пошуку, а студенти творчо підставляють факти, ефективно засвоюють зміст теми. Третій спосіб передбачає створення студентам умов для самостійного формулювання проблеми, пошуку

плярів її розв'язання. За нинішніх умов вузівського навчання дедалі важливіше місце займає програмоване навчання. В його основу покладено підготовлену програму і репродуктивну відповідь.

Модульне навчання передбачає таку організаційну технологію, за якої викладач і студенти працюють зі змістом навчальної дисципліни у вигляді модулів. Сукупність таких модулів становить єдине ціле при розкритті навчальної теми або всієї навчальної дисципліни. Технологія процесу модульного навчання включає логіко-технічний, психологічний та соціотехнічний компоненти. Викладачу необхідно знати сутність, зміст кожного із них.

Бажано також усвідомити, що кожен вид навчання має свої структурні організаційні елементи процесу навчання. Організаційні форми навчання у дидактиці розглядаються через способи взаємодії викладача і студента у ході вирішення навчальних завдань, управління діяльністю, спілкування, відносини. За допомогою останнього реалізується зміст освіти, навчальні організаційні технології, стилі спілкування, методи і засоби процесу навчання. Як зовнішній вияв узгодженої діяльності викладача і студента, організаційні форми соціально обумовлені, виникають і удосконалюються у діалектичному зв'язку з розвитком дидактичних технологій навчання. Їх класифікація може здійснюватися за різними критеріями: за кількістю студентів; за місцем навчання; за дидактичною метою — теоретичне або практичне навчання; за тривалістю часу.

Основною формою вузівського навчання є лекція. Це – найпоширеніший спосіб передачі та сприймання навчальної інформації абсолютної більшості предметів теоретичного змісту. Організаційно-технологічний аспект читання лекції має свою відповідну структуру: організаційний початок (оголошення теми, плану лекції, рекомендованої літератури, нагадування про основні проблемні питання минулої лекції, оголошення мети та завдання нинішньої теми); за ходом лекції викладач змінює темп викладу, дає можливість студентам занотувати формулювання, дефініції, перенести до конспекту важливі положення; важливим елементом лекції є проблемні запитання до студентів, що активізує їх увагу, кмітливість, логічність та доказовість аргументів на користь своєї позиції; заключна частина лекції — висновки та узагальнення.

Така методика не є універсальною, але саме вона найпоширеніша у лекційному курсі. Проте з розвитком дидактики поліпшуються і технологічні структури різних видів навчальних лекцій. На сьогодні

серед них виокремлюються і традиційні, і інноваційні: вступна лекція (в її змісті цілісне уявлення про навчання, орієнтація студентів на систему праці з курсу); оглядова лекція (систематизована інформація про наукові знання за навчальним курсом); проблемна лекція (викладання навчального матеріалу здійснюється через розв'язання проблемних питань, завдань або ситуацій); бінарна лекція (різновид читання лекцій у формі діалогу або монологу двох викладачів); лекція-консультація (при підготовці до іспитів або дистанційній формі навчання); лекція-конференція (в основі класична організаційна технологія проведення наукової або науково-практичної конференції); лекція-дискусія (проводиться за організаційною технологією диспу-ту); лекція-прес-конференція (в її основі рольова гра, "відомі науковці" розкривають сутність, зміст проблеми (питання), відповідають на запитання аудиторії). Навчання у вузі передбачає не тільки теоретичний, а й практичний аспект. На практичних заняттях студенти закрплюють, а й практикують, узагальнюють і відтворюють отримані знання, формують на їх основі відповідні уміння та навички. Основними практичними організаційними формами вузівського навчання є: семінари, лабораторні роботи, навчальна практика, самостійна робота, виконання курсових робіт, консультації тощо.

Основною колективною організаційною формою вузівського навчання є семінар. Він визначає якість знань студента, допомагає поглибити їх, зробити міцнішими. Водночас це ефективна форма контролю за самостійним вивченням рекомендованої літератури. Структура класичного семінару виглядає так: організаційний початок семінару (перевірка присутності студентів, оголошення теми та основних питань з наголосом на суттєвих проблемах, чітке визначення технології проведення); обговорення питань з короткими висновками по кожному з них; включення елементів наукової дискусії у ході обговорення питань; демонстрація технологічних і наочних засобів; підбиття підсумків; оголошення плану, завдань наступного семінару.

Сучасні науково-дидактичні дослідження, практика вузівського навчання свідчать, що ефективність навчально-пізнавальної діяльності студентів на семінарах значною мірою залежить від уміння викладача застосовувати інноваційні інтерактивні організаційні технології. Такі семінари сприяють ефективному розвитку пізнавальної активності, формують уміння висловлювати і аргументувати свої погляди на проблему, розвивають мислення, формують відповідні переконання. Дійовими із них є ті, що проводяться у вигляді рольо-

вої (ситуацій, диспути, парадокси, факти) або ділової (турнір, КВК, брейн-ринг, вікторина) гри. Ефективною, за певних умов, може бути інтерактивна технологія рольової гри за бально-рейтинговою системою навчання.

Лабораторні заняття можуть проводитися за надання різної самостійності студентам: докладної консультації, інструкції, окремих вказівок або без них. Лабораторним заняттям передують ретельна підготовка: теоретичне вивчення теми, забезпечення відповідними матеріалами, розробка інструкції, плану виконання роботи, продумування способів оформлення результатів та їх оцінювання. Ефективно лабораторні заняття проходять у вигляді рольової гри. Кожна з них включає: тему заняття, дидактичну мету та завдання; визначення змісту лабораторного заняття та методики виконання; форми звіту; підсумки роботи студентів та формування основних висновків.

Керівництво самостійною навчальною роботою студентів можна розділити на чотири основні технологічні етапи. Перший – спонукаючий (завдання викладача – сформувати у студентів бажання до самовдосконалення, творчо опанувати системою фінансово-економічних знань). Другий – стимулюючий (допомогти студенту визначити навчальні цілі, скласти програму роботи з навчальною літературою, періодикою). Третій етап – організаційно-діяльний (спостереження за самостійною практичною роботою студента, її корегування). Четвертий етап – самоконтроль (допомога у формуванні умінь і навичок самоаналізу, саморегуляції, самозвіту).

Питання для самоконтролю

1. Види та форми навчання: сутність, особливості змісту.
2. Розкрийте технологію проведення пояснювально-ілюстративного навчання.
3. Як розуміти “проблемне навчання”?
4. Модульне навчання під час вивчення спеціальних дисциплін.
5. Організаційна технологія проведення традиційної лекції.
6. Лекція у системі інноваційно-організаційної системи навчання.
7. Розкрийте організацію та методику підготовки, проведення семінару.
8. Семінар у вигляді рольової гри.
9. Лабораторна робота у системі вузівського навчання.

Література: основна [11; 18; 31; 33; 42];
додаткова [1; 4; 6; 45; 58]

Тема 5. Основи технології інтерактивного вузівського навчання

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте проект проведення одного із етапів бально-рейтингового інтерактивного навчання.
3. Опрацюйте в конспекті план проведення семінару у формі ролівої гри, за спеціальністю.

Осмислюючи основні проблеми теми самостійної роботи, необхідно зазначити, що термін інтерактивне навчання відносно новий: його ввів у 1975 р. німецький дослідник Ганс Фріц. Лінгвістичне тлумачення слова в іншомовних словниках свідчить, що поняття “інтерактивність”, “інтерактив” прийшли до нас з англійської мови: *inter* – поміж -, *серед-*, *взаємо-*, *act* - діяти, отже *interact* – взаємодіяти. Інтерактивність у навчанні можна пояснити як взаємодію студентів, перебування їх у режимі бесіди, діалогу, спільної дії. Відповідно, у дослівному розумінні, інтерактивним може бути названа технологія навчальних дій, у ході яких той, хто навчається, є учасником, який здійснює щось: говорить, управляє, моделює, пише, малює тощо, тобто не виступає тільки слухачем, спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається. Тобто суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальні дії відбуваються тільки шляхом постійної активної взаємодії усіх його суб'єктів, які розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють та здійснюють. Викладач в інтерактивному навчанні виступає як організатор процесу навчання, консультант, фасілітатор, який ніколи не “замикає” всі навчальні дії на собі. Головними у такій технології є зв'язки між студентами, їх взаємодія та співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, студенти беруть на себе спільну відповідальність за результати навчання. Дослідження, проведене в одному з американських коледжів, де переважає лекційна форма навчання, показало, що студенти були неуважними майже 40 % часу. Більше того, коли за перші десять хвилин вони могли запам'ятовувати 70 % інформації, то за останні десять хвилин лише 20 %. Не дивно, що студенти під час викладання лекційного вступного курсу до психології знали лише на 8 % більше, ніж контрольна група, яка не слухала курсу взагалі. Отже, необхідно шукати інші шляхи

ефективної навчальної взаємодії. Науковці, викладачі-практики свідчать, що вони є, і нині з відповідною ефективністю використовуються у навчальних закладах України.

Заслугує на увагу триетапна бально-рейтингова технологія навчання. Перший етап передбачає лекційний проблемний виклад навчального матеріалу, відповідний діалог зі студентами, фрагменти дискусії. Технологічна схема лекції може бути такою: 1) тема, постановка питань, зв'язок з попереднім матеріалом, формування мети та завдань лекції; коротка характеристика проблеми; шляхи її розв'язання; характеристика літератури; 2) розкриття змісту кожного питання лекції з використанням прийомів проблемно-дискусійного викладу навчального матеріалу; доведення, висвітлення зв'язків із практикою, життям; 3) загальні висновки; підсумок з усього викладеного; настанова до самостійної роботи; методичні поради; відповіді на запитання; 4) письмова відповідь кожного студента на творче запитання викладача за темою прослуханої лекції, яке вимагає евристично-пошукової діяльності, інтенсифікує ремінісценційний фактор запам'ятовування (на відповідь 10 хв. і виставляється відповідний бал).

Другий етап передбачає організацію проведення семінару у вигляді рольової або ділової гри: студенти отримують план семінару та перелік обов'язкової літератури; на демократичних засадах проводиться розподіл групи на три підгрупи, визначаються лідери кожної із них ("наймудріші", які виступають у ролі вченого відомого навчального закладу чи менеджера-фахівця відповідного рівня); здійснюється самостійна підготовка до семінару.

Організаційна технологія третього етапу включає: 1) інформацію про загальні особливості теми і питань семінару, визначення нумерації підгрупи та "офіційних опонентів" лідерів, "презентацію сюжету" гри; 2) виступи лідерів підгрупи та їхніх "опонентів", останні виставляють бали лідерам, викладач оцінює діяльність "опонентів"; "мізковий штурм" — під керівництвом одного із лідерів кожен студент своєї підгрупи ставить питання студенту іншої підгрупи, а потім настає черга іншого лідера; за питання і відповіді студенти отримують відповідний бал від лідера; останній отримує бал від викладача; 3) підсумок заняття — викладач називає загальний бал у кожній підгрупі і кількість індивідуальних балів; дає загальну характеристику проведеного семінару; лідери називають індивідуальні бали кожному студенту підгрупи і передають ці дані викладачу, останній не має права їх міняти, тільки в окремих випадках може додати або зняти

кількість загальних балів підгрупи у сумі, але не більше від кількості студентів підгрупи.

Майбутньому викладачеві бажано знати методику проведення різних навчальних занять рольової чи ділової гри. Проблематизація навчального змісту досягається у процесі гри без особливих зусиль, природно. Сценарій навчального заняття, у формі дидактичної гри, передбачає реальну конфліктну ситуацію, елемент змагання і можливість використання різних ситуацій фінансово-економічної діяльності. Конфлікт між різними рольовими позиціями, що реалізуються у заострених сутичках підгруп навчальної групи та окремих учасників, — це основа дидактичної гри. Дуже важливим для викладача у цих ситуаціях є виконання вимоги зберігати конфлікт у суто змістовних позиційних (а не особистих) межах. Така форма і спосіб імітації реальних конфліктів дозволяє учасникам виходити у рефлексні відносини до проблемних ситуацій, що формує усвідомлення недостатності попередніх засобів, методів, прийомів діяльності і слугує рухомою силою розвитку особистості майбутнього фахівця.

Багато знати, що у навчальній літературі дидактичні ігри класифікуються за: рівнем пізнавальної самостійності — репродуктивні, конструктивні, творчі; особливостями ігрової реальності — імітаційні, неімітаційні; змістом — виробничі, організаційні, управлінські, соціальні; метою — виробничі, навчальні, дослідницькі.

Технологія підготовки, проведення дидактичної гри передбачає такі етапи: евристичний (ідея гри); діагностично-пошуковий (формування навчальної гіпотези); методично-організаційний (мета завдання); сценічний (підготовка сценарію); організаційно-формулюючий (підбір психологічних ситуацій, проблемних питань, методичної літератури); організаційно-дійовий (встановлення регламенту); організаційно-заключний (короткий вступ інструктивного характеру — мета, завдання, сюжет гри; розподіл ролей з урахуванням знань і здібностей учасників; ознайомлення із правилами гри, пояснення дій учасників під час виконання тієї чи іншої ролі; ознайомлення із критеріями оцінки діяльності учасників гри; ігрову дискусію тощо); заклочний (підсумковий аналіз, оцінка заняття і результатів гри, визначення перспектив).

Питання для самоконтролю

1. Що значить інтерактивне навчання?
2. Основні технологічні етапи бально-рейтингового навчання.

3. Методика проведення лекції-дискусії.
4. Дидактична гра як інноваційна форма проведення лекції у формі “прес-конференція”.
5. Основи технології проведення семінару у формі дидактичної гри.
6. Методика проведення семінару у формі гри “Що? Де? Коли?”
7. Методика проведення практичного заняття у формі гри КВК.
8. Класифікація дидактичних ігор: сутність, загальна характеристика.
9. Характерні технологічні етапи дидактичної гри.
10. Змістові аспекти технологічних етапів проведення лекції у формі гри.

Література: основна [10; 14; 18; 31; 33];
додаткова [15; 17; 29; 38; 58]

Змістовий модуль II. Основи педагогічної майстерності та організації методичної роботи викладача

Тема 6. Методична майстерність та особистість викладача вищого навчального закладу

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте доповідь на науково-практичну конференцію з теми “Методична майстерність викладача – основа ефективності навчально-пізнавальної діяльності студентів”.
3. У конспекті визначіть ефективніші знання, уміння викладача фахової дисципліни (за спеціалізацією студента).

Якість навчання у вищій школі, його результат певною мірою залежить від викладача, його теоретичної підготовки, педагогічної та методичної майстерності. Викладач вищого навчального закладу – це людина, яка має достатній рівень підготовки з відповідних фахових дисциплін, володіє методиками їх викладання і професійно займається педагогічною діяльністю. Необхідно підкреслити слово “професійно”, тому що до непрофесійного навчання вдаються батьки дітей, старше покоління. Але тільки викладач знає, що, де і коли необхідно робити, як діяти згідно з дидактичними законами. Він несе в установленому порядку відповідальність за виконання свого про-

фесійного обов'язку, відповідальний за долю кожного студента, за все, що знає і umie

Водночас на ефективність викладацької діяльності значною мірою впливає особистість педагога. Його фахова компетентність зумовлена рівнем розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типовими особливостями і професійно-значущими якостями, тобто виявом свого рефлексивного "Я". Пізнавальна сфера рефлексивного "Я" зумовлена принципами інтеріоризації — засвоєння оцінок інших викладачів, соціального порівняння, самоатрибуції та мисленної інтеграції переживань, що в свою чергу впливає на формування методичної майстерності викладача. Фахова компетентність викладача дає змогу визначити напрями його методичної діяльності. Серед них основні: 1) поглиблення спеціальних психолого-педагогічних знань; 2) засвоєння і практичне застосування теоретичних положень загальної дидактики, методики та принципів активізації навчальної діяльності студентів; 3) засвоєння методики викладання складних розділів навчальних програм, використання наочних та технічних засобів, дидактичних матеріалів; 4) систематичне ознайомлення з новими методичними рекомендаціями, публікаціями щодо змісту й методики процесу навчання, глибоке вивчення відповідних державних нормативних документів; 5) упровадження педагогічної психології та окремих методик, передового дидактичного досвіду із зверненням особливої уваги на національну специфіку.

Спираючись на основні напрями методичної діяльності викладача, можна визначити її функції. Основними серед них можуть бути: цілепокладання, діагностична, прогноуюча, проектування, планування, організаційна, інформаційна, оціночна, контрольна, корекційна та аналітична. Кожна з них має свій зміст і тісний зв'язок з іншими. Ефективність методичної майстерності можна розглядати як самореалізацію особистості викладача у процесі навчання, що забезпечує інтенсифікацію навчально-пізнавальної діяльності студента. Методична майстерність викладача — це комплекс його особистих властивостей, які забезпечують ефективне виконання функціональних обов'язків на основі рефлексивної методологічної самореалізації високого рівня.

Важливим елементом у структурі методичної майстерності викладача вищої школи є здібності до педагогічної діяльності. У педагогічній літературі вони визначаються як особливості викладача, які забезпечують досягнення високих результатів у навчанні. Умовно їх

можна розділити на якості, які відіграють основну і допоміжну роль. До основних належать: комунікативні, перцептивні, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність; до допоміжних: якість розуму (дотепність, критичність, послідовність тощо); мова (ораторські здібності, лексичне багатство, інше); артистичність натури (уявлення, вміння фантазувати, створювати позитивні педагогічні ситуації, передбачати негативні). Важливе значення, при цьому, мають педагогічний такт, товариськість, вміння правильно використовувати відповідні стереотипи.

В умовах сучасного бурхливого інформативного розвитку вимоги до методичної майстерності і у цілому до компетентності викладача вузу значно зросли. Основну роль, при цьому, відіграють: знання (директивно-методологічні, нормативно-законодавчі, загальнотеоретичні, методичні, організаційно-педагогічні, управлінські); вміння (конструктивно-методичні, організаційно-педагогічні); навички (методичні, мислення, мовні); особисті якості (психолого-педагогічні, морально-етичні) викладача, як складові його методичної майстерності. Названі компоненти сприяють ефективному здійсненню педагогічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей кожного студента, колективу студентів. Технологія цього процесу включає такі елементи дослідження: склад аудиторії (інтелектуальний рівень; вікові, соціальні, національні особливості; місце проживання до вузу; сімейний стан); індивідуально-психологічні особливості студентів (направленість особистості, потреби, інтереси, ідеали; характер і воля; здібності, нахили, тип пам'яті та мислення; темперамент і емоційність; організованість, самодисципліна; своєрідність мови); колективна психологія групи (потреби, інтереси, цілі, традиції; колективна думка; настрої, переживання, почуття; відношення до навчальної дисципліни та викладача; товаришів; воля колективу групи).

Питання для самоконтролю

1. Поняття “викладач вищого навчального закладу”?
2. Що значить методична майстерність викладача?
3. Визначіть основну структуру знань викладача вузу.
4. Які вміння необхідні викладачу?
5. Роль і місце навичок у методичній майстерності викладача вузу.
6. Розкрийте зміст педагогічної діагностики студентської групи та особистості студента.
7. Визначіть головні конструктивно-методичні вміння.

8. Дайте якісну характеристику умінь викладача вузу.
9. Розкрийте структуру професійно-методичних навичок викладача.
10. Які особисті якості викладача, на Вашу думку, необхідні для ефективної викладацької діяльності?

Література: основна [10; 11; 20; 32; 36; 42];
додаткова [28; 40; 52; 63; 66]

Тема 7. Педагогічна техніка викладача у процесі дидактичного спілкування

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Проведіть декілька тренінгів, присвячених вербальній техніці викладача.
3. Підготуйте реферат на тему “Комунікативна компетентність у професійній діяльності викладача вузу”.

Інтенсифікація навчального процесу, активні форми та методи навчання, перехід від масового навчання до індивідуального, розвиток творчих здібностей з опорою на самостійну працю — такі основні аспекти у підходах до інтерактивного вузівського навчання. А це свідчить про те, що майстерність і творчість викладача проявляється у мистецтві взаємодії зі студентами, вмінні передбачити труднощі та спрогнозувати результати, оперативно знайти оптимальне дидактичне рішення у нестандартних ситуаціях, у вмінні використовувати для цього організаційно-технологічні засоби. Викладач, якому притаманні такі якості, захищає студентів від психологічних перевантажень. Рівень педагогічної майстерності залежить від гармонійної взаємодії двох підсистем творчості викладача: науково-пошукової і об'єктивно-емоційної. До першої належать знання предмета та психолого-педагогічні знання; до другої — психофізична природа викладача, мистецтво спілкування, творче самопочуття, уміння управляти своїм психічним станом. Все перелічене знаходить своє відбиття в оволодінні педагогічною технікою. Свого часу А. С. Макаренко зазначав, що педагогічну техніку повинен засвоїти кожен викладач. Її він розглядав у широкому розумінні слова “як науково організовану систему всіх впливів” на головний об'єкт навчання і виховання — особистість і колектив. На його думку, до діапазону можливостей педагогічної техніки на-

лежать: особистість викладача, що знаходить свій вияв у традиціях, іграх, довірі, організації завтрашньої радості тощо. У вужчому сенсі педагогічна техніка включає такі прояви особистості викладача, як почуття, культуру мови, естетику викладацької діяльності тощо.

У сучасних педагогічних дослідженнях педагогічну техніку також трактують у вузькому і широкому аспектах, або як зовнішню і внутрішню техніку. З однієї сторони, вона розглядається як уміння використовувати у викладацькій діяльності емоційно-виразні засоби (голосові, моторні, мімічні, пластики, рухів та ін.). З другої сторони, розширюючи діапазон — це уміння організовувати процес взаємодії таким чином, щоб ефективно впливати на увагу та емоційно-психічний стан аудиторії, виявити її особливості, ступінь підготовленості до сприйняття навчального матеріалу. Отже, педагогічна техніка викладача — це комплекс мовних, комунікативних та організаційських умінь, направлених на створення оптимальної для навчальної взаємодії атмосфери у студентській групі (групах). Така атмосфера знімає напруженість, скутість, викликає цікавість та підвищує працездатність. Структурно до педагогічної техніки викладача вищої школи входять такі компоненти: вербальні, невербальні (мова тіла, міжособистісний простір, головні характеристики спілкування), емоційно-психологічні (стійкість, воля, акторська психотехніка, самовиховання, фізичний стан тощо), організаційські (самовдосконалення техніки, технологія використання педагогічної техніки).

За сучасних умов демократизації, гуманізації освіти, що передбачають утвердження людини як найвищої соціальної цінності, значне місце посідає спілкування між викладачем і студентом. Це — одна із основних форм реалізації стратегічного завдання вищої освіти в Україні. Його організація, методика вдосконалювалась протягом багатьох століть, від першого вузу в історії людства і донині. Спілкування на рівні викладач-студент — це інформаційний процес дидактичної та виховної взаємодії, направлений на підготовку фахівця у вищій школі. Інформація здійснюється у двох напрямках: від суб'єкта управління (викладача) до об'єкта управління (студентів) і навпаки. У процесі спілкування викладач отримує різноманітну інформацію про студентів, внутрішні процеси, які проходять у навчальній групі (групах). Водночас викладач надає студентам інформацію, як цілеспрямовано навчальну, так і спонтанно у вигляді підтексту його звернень до них. Окрім комунікативної (інформаційної) сторони спілкування важливе місце, у визначені його сутності, мають перцептивна

(як сприймають і розуміють партнери один одного) та інтерактивна (ефективність взаємодії між партнерами) сторони.

Викладачу бажано знати сутність, зміст: видів спілкування (між-рольове і міжособистісне); напрями його змісту (предметна сфера буття — аудиторне, позааудиторне, вузівське, позавузівське спілкування; подійний шар студентської життєдіяльності; різноманітні подійні ситуації — свята, заліки, іспити тощо; моральна та емоційно-моральна сфери життєдіяльності; функції (інформативно-комунікативна, регулятивно-комунікативна і ситуаційно-комунікативна); форми спілкування (монолог або діалог); стилі спілкування викладача зі студентами (професійно-педагогічного спілкування, управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, дидактичний, залежно від ставлення до новацій, від орієнтації на результат праці). Отже, педагогічне професійне спілкування передбачає чітку структуру, вміння викладача, які забезпечують його здійснення, умови ефективності. Для того щоб досягти поставленої мети, необхідно володіти моделлю, технологією спілкування (відповідні етапи діяльності викладача): перший з них — орієнтування викладача у ситуаціях навчального процесу, тобто прогнозування або моделювання майбутнього спілкування; другий — початок спілкування, тобто встановлення емоційного і ділового контакту у навчальній взаємодії; третій — пошуковий, відомий режисер К. С. Станіславський говорив, що це є зондування душі об'єкта, викладач мовби “прощупує” зором аудиторію, внутрішньо підготовлюючи її до наступного спілкування, до викладання навчального матеріалу; четвертий — вербальна взаємодія, яка обов'язково повинна супроводитись системою образних “бачень” того, про що йде мова; п'ятий — зворотній зв'язок; шостий — аналіз спілкування. Перелічені етапи спілкування повторюються у кожному, відносно самостійному, акті навчальної взаємодії, постійно про це слід пам'ятати, організовуючи навчальний процес.

Питання для самоконтролю

1. Як розуміти педагогічну техніку викладача?
2. Основний зміст зовнішньої техніки викладача.
3. Основний зміст внутрішньої техніки викладача.
4. Як розуміти педагогічне спілкування?
5. Основний зміст міжрольового та міжособистісного спілкування.
6. Що розуміти під функціями спілкування?
7. Розкрийте зміст стилю професійно-педагогічного спілкування.

8. Особливості стилю управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів.
9. Основні умови ефективності педагогічного спілкування.
10. Методика педагогічного спілкування.

Література: основна [10; 11; 20; 32; 36; 42];
додаткова [28; 40; 52; 63; 66]

Тема 8. Теоретичні основи відбору інформації та інформаційного забезпечення викладання

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте виступ на науково-практичній конференції з теми “Організація та методика відбору інформації про навчальний предмет”.
3. В конспекті визначіть основні технологічні етапи накопичення, фіксації та впровадження відібраної інформації у викладацькій діяльності.

У викладацькій діяльності є два головні етапи: підготовчий та виконавчий, або докомунікативної фази та комунікативної. Перший етап містить: визначення мети викладання, підбір змісту, форми, методів доведення навчального матеріалу; підбір фактичного матеріалу, складання композиційного плану виступу перед аудиторією; підбір доказів та аргументів; робота над мовою та стилем викладання; підбір наочних і технічних засобів. Комунікативна фаза включає: поведінку викладача та управління аудиторією; техніку мовлення; відповіді на запитання та мистецтво вести дискусію.

Відбір інформації про навчальний предмет або його тему передбачає виконати відповідні функції: пізнавальну (оцінка стану теорії і практики за темою викладання, виявлення усіх досягнень); конструювання (створення докладного сценарію майбутніх викладацьких дій з обліком прогностичних компетенцій); впровадження (викладання навчального матеріалу). Кожна функція має свої специфічні завдання: пізнавальна — програмування діяльності зі збору та аналізу інформації про предмет чи його окрему тему; накопичення інформації про навчальну дисципліну та окремі теми; обробка та аналіз отриманої інформації; конструювання — визначає цільовий компонент майбутньої викладацької діяльності; вибирає досягнення економічної

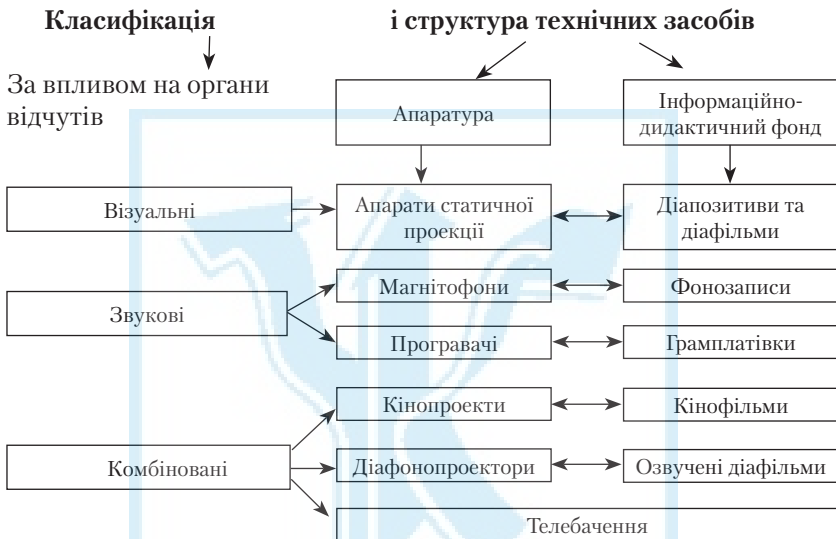
науки і практики, що необхідні для відповідної форми викладацької діяльності; організовує лабораторний пошук і внесення у сценарій викладацьких дій фрагментів інноваційних технологій; впровадження — інформаційно-методичне забезпечення викладання; організаційно-педагогічний супровід процесу викладання, корегування, самоаналіз діяльності тощо.

Зазначені та інші завдання з відбору інформації про навчальний предмет, згідно з розглянутими функціями, вимагають специфічних засобів, які можна розділити на групи: збір первинної інформації; фіксація інформації; обробка та аналіз інформації; відбір необхідної для заняття інформації; збереження та передача інформації у період комунікативної фази викладацької діяльності.

Організаційно-методичний пошук інформації передбачає використання різних груп методів: аналізу друкованої продукції — статистичні дані, підручники, посібники, журнальні та газетні статті про діяльність суб'єктів підприємницької, ринкової, банківської діяльності; аналіз іконографічних даних — слайди, телематеріали тощо; аналіз акустичних даних — фонограми, виступи цікавих людей тощо; методи проблемно-тематичного аналізу — пошук та відбір з теми законодавчо-нормативних документів; спостереження за викладацькою діяльністю тощо; методи опитування викладачів і суб'єктів фахової діяльності. На цьому етапі передбачається знаходити та готувати інформацію за допомогою технічних і наочних засобів. Процес застосування технічних засобів умовно можна поділити на чотири етапи. На першому на основі аналізу навчальної програми предмета визначається зміст навчального матеріалу, завдання та технологічні етапи викладацької діяльності. На другому підбирається комплекс технічних засобів, що необхідні для виконання завдань викладання. Це — спеціально зроблені за допомогою кіно-, телеапаратури процеси та об'єкти, які важко продемонструвати безпосередньо в аудиторії.

На третьому етапі визначається дидактичне призначення і роль елементів комплексу технічних засобів відповідно до технологічних етапів лекції або практичного заняття, на яких вони будуть використовуватися. Викладачу потрібно пам'ятати, що застосування технічних засобів як автономного джерела навчальної інформації бажано планувати на тих етапах заняття, коли у студентів спостерігається найвищий рівень розумової працездатності. Четвертий етап передбачає розробку методики ефективного використання технічних засобів.

Використання технічних засобів є одним із важливих напрямів підвищення якості викладання. Відбір інформації, зафіксованої на різних носіях, передбачає їх знання, вміння використовувати. Майбутньому викладачеві бажано знати приблизну схему класифікації та структуру технічних засобів, що використовуються на заняттях у вищому навчальному закладі (див. схему).

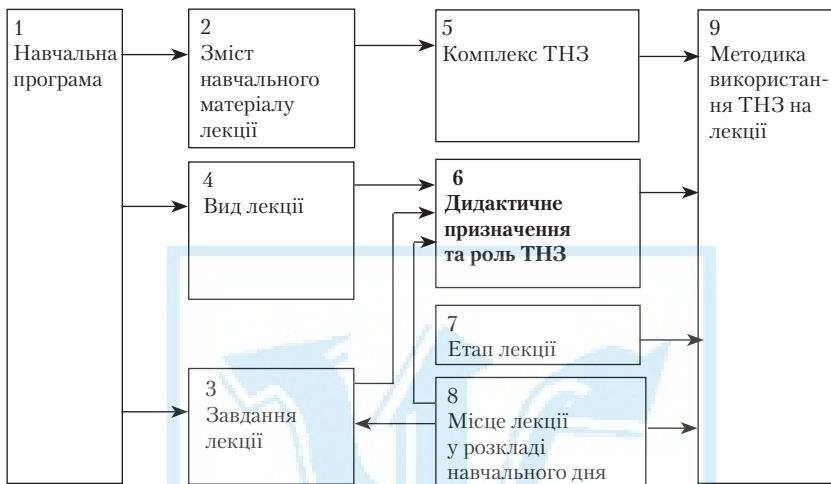

У процесі некомунікативного етапу викладацької діяльності є організаційна технологія з відбору інформації, що зафіксована у наочних засобах. Засобами наочності, що сприяють інформуванню студентів про зміст навчальних дисциплін, є: карти, діаграми, графіки, таблиці, схеми. У них закладено глибоке і вагоме розумове навантаження, що сприяє розкриттю складних теоретичних положень, усвідомленню сутності загальних і спеціальних наукових категорій, дії об'єктивних законів.

Підготовчий етап викладацької діяльності передбачає моделювання використання технічних і наочних засобів у комплексі. Структурна схема побудови методики використання технічних і наочних засобів на лекції може бути такою (див. схему).

В основі побудови системи засобів навчання можуть використовуватися такі принципи: утворення зорового і слухового зв'язку; реалізація методичного завдання; здійснення керування пізнавальною

діяльністю студентів; здійснення проблемності у навчанні; активності студента у процесі навчання.

Система відбору інформації потребує її накопичення, фіксації на відповідних носіях. Збереження інформації з метою її впровадження у викладацькій діяльності проходить на двох рівнях: а) фіксації на різноманітних паперових носіях; б) безпаперових носіях інформації. Можна виокремити дві групи засобів фіксації: 1) документальні — картки, тези, конспекти тощо; 2) технічні — магнітофони, кінопроектори, відеоманіфони, комп'ютери тощо.

Процес впровадження отриманої інформації — це комунікативний етап викладацької діяльності. В його основі лежить завдання доведення до студентів наукової фінансово-економічної інформації, переконання у правильності тих або інших положень, дефініцій. Процес передачі інформації складається із трьох взаємопов'язаних елементів. Перший — тези доведення, тобто тих тез, положень, наукову істину яких викладач обґрунтовує на лекції. Другий елемент — аргументи доведення, це вихідні фактичні або теоретичні положення, за допомогою яких здійснюється обґрунтування тієї чи іншої проблеми. Третій елемент — демонстрація, тобто логічний зв'язок, який показує залежність між аргументами та тезами.

Питання для самоконтролю

1. Визначіть головну систему відбору навчальної інформації про предмет викладання.
2. Обґрунтуйте зміст, завдання пізнавальної функції у процесі відбору інформації.
3. Розкрийте зміст функції конструювання у докомунікативний період викладацької діяльності.
4. Методи організаційно-методичного пошуку.
5. Основний зміст технологічного процесу відбору друкованої інформації про навчальний предмет.
6. Організаційна технологія відбору технічних засобів навчання.
7. Засоби наочності навчання у процесі відбору інформації про навчальний предмет.
8. Принципи побудови системи засобів навчання.
9. Основні форми фіксації відібраної інформації про навчальний предмет.
10. Тези виступу викладача перед аудиторією студентів.
11. Основні логічні вимоги до процесу впровадження отриманої інформації.
12. Значення отриманої інформації для інноваційних форм організації навчання.

Література: основна [15; 18; 20; 23; 33];
додаткова [26; 36; 40; 61; 65]

Тема 9. Наукові основи організаційно-методичної роботи викладача

Завдання:

1. Опрацюйте рекомендовану літературу.
2. Підготуйте реферат на тему “Навчально-методичний комплекс фахової дисципліни”.
3. В конспекті дайте дидактично-технічну характеристику сучасних аудіовізуальних засобів навчання.

В ході опрацювання рекомендованої літератури бажано з'ясувати актуальні проблеми теми, а також усвідомити, що визначення змісту поняття будь-якого явища завжди пов'язано із розкриттям сутності предмета, цілей, специфіки. Тому дати зміст наповнення поняття методичної роботи викладача — це розкрити природу та характер цього виду діяльності, виявити його призначення, встановити взаємвід-

носини з іншими видами діяльності. Для розуміння того, що таке методична робота викладача, необхідно розглянути її сутність, риси, головні параметри.

У загальному плані організація методичної роботи викладача — це діяльність, спрямована на підвищення рівня науково-теоретичної і методичної підготовки, удосконалення педагогічної майстерності, вивчення і поширення кращого педагогічного досвіду. В її основу покладено процес удосконалення професійної майстерності, тобто розвиток гуманістичної спрямованості викладання, поглиблення професійних знань, розвиток педагогічних здібностей, удосконалення педагогічної техніки. Предметом організації методичної роботи викладача є методика викладання у цілому. Її основа — це цілі, зміст, засоби, методи та форми викладацької роботи. Кожний з перелічених компонентів видозмінюється в силу об'єктивно існуючих закономірностей їх розвитку. Мета організації методичної роботи викладача — максимальне забезпечення сукупності засобів підготовки та здійснення викладацької діяльності. Механізм організації методичної роботи викладача, за допомогою якого реалізується її мета, полягає у забезпеченні постійного інформаційного зв'язку як по “вертикалі”, тобто між теорією і практикою, так і по “горизонталі” — на рівні практики. Організація методичної роботи викладача спеціальних дисциплін передбачає навчально-методичний комплекс кожної з них. Структура навчально-методичного комплексу кожної навчальної дисципліни містить: програму вивчення дисципліни; робочу програму; методичне забезпечення семінарських, практичних і самостійних занять студентів; методичні вказівки виконання і тематики контрольних робіт для студентів-заочників; методичні вказівки виконання курсових, випускних (дипломних, магістерських) робіт.

Зміст навчально-методичного комплексу формується на основі плану навчального процесу підготовки фахівця відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня. Навчальний план — це документ, що визначає структуру періоду навчання до відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, перелік та розподіл предметів з певної спеціальності, семестрову та тижневу кількість годин, відведених на аудиторну та самостійну роботу.

Одним із головних методичних документів, що надають допомогу викладачу в його діяльності, є навчальна програма. Це документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожної навчальної дисципліни, умінь та навичок, які необхідно засвоїти, тобто коротке викладення головних положень навчального предмета. Головне завдання програми, як ме-

тодичного документа, – допомогти викладачу: проаналізувати отримані раніше знання, трансформувати їх у матеріал, що підготовлений для комунікативного процесу викладання; сформулювати головні завдання викладання предмета; визначити особливості організації та методів навчально-пізнавальної діяльності студентів, зміст практичних і лабораторних занять, систему вироблення вмінь та навичок, як результату викладення предмета, форми зв'язку аудиторії та практичної роботи. За своєю структурою навчальна програма складається з таких елементів: пояснювальна записка, в якій визначені актуальні проблеми курсу, завдання вивчення навчальної дисципліни; навчально-тематичний план та програмний матеріал його вивчення; контрольні питання для самоаналізу; плани семінарських та лабораторних занять; список рекомендованої літератури. Основною ланкою програми є навчально-тематичний план. Він містить перелік тем тієї або іншої фінансово-економічної дисципліни, який відповідає змісту навчальної дисципліни, і розташований згідно з вимогами від простого до складного, а також визначає кількість годин лекційного курсу, практичних занять та самостійної роботи.

Робоча програма навчальної дисципліни також має свою специфіку. За змістом вона має більш розширений і конкретний характер порівняно з навчальною програмою. Робоча програма – це головний методичний засіб допомоги викладачу при організації навчального процесу. Тематичний план робочої програми за структурою містить не тільки теми занять, але і кількість часу на його вивчення з розподілом на лекції, семінари, лабораторні заняття, самостійну роботу студентів, види аудиторних занять. Ця програма містить обґрунтовані зразки планів лекцій, семінарів, лабораторних та інших занять, а також індивідуальної та самостійної роботи студентів, списки літератури до кожної теми.

У змісті навчальної та робочої програм можуть бути: тематика контрольних питань, контрольних робіт для студентів заочної форми навчання з методичними вказівками щодо їх виконання, тести контролю знань, інший методичний матеріал. Указані форми методичного забезпечення у програмах можуть бути підготовлені окремо на кафедрі у вигляді методичного матеріалу на допомогу викладачу.

Парадигма методичної роботи викладача завжди була актуальною проблемою дидактики вищої школи. Сьогодні, в умовах інтенсивного розвитку інноваційних технологій навчання, організація методичного забезпечення викладацької діяльності значно ускладнюється. Основними організаційними напрямками методичної системи вузу можуть

бути: організація систематичного поглиблення загальнонаукових знань викладача; постійна робота викладача щодо опанування змісту нових програм, навчально-методичних комплексів, підручників, методичних посібників, рекомендацій; ознайомлення викладачів із новими положеннями дидактики, педагогічної технології, методики викладання; вивчення та впровадження у викладацьку діяльність передового, інноваційного досвіду факультету, вузу, країни; постійна допомога викладачу з боку кафедри щодо вдосконалення самоосвітньої діяльності; удосконалення організаційних форм навчання за допомогою системного, планового їх відвідування та аналізу.

Організаційна технологія методичної роботи викладача може бути ефективною при врахуванні сучасних умов життєдіяльності: швидкого накопичення нових наукових даних у межах економічного фаху; швидкої зміни професійних технологій; висунення на перший план наукових досліджень та технологій, що здійснюється на межі традиційних наук; інтенсивного впровадження комп'ютерних інформаційних технологій; підвищення людського фактора у професійній діяльності. Сучасні вузи будують методичну роботу викладача на базі різних форм її організації. Перерахуємо головні з них: індивідуальна робота викладача; стажування; відкриті заняття; взаємовідвідування викладачами занять; семінари-практикуми; науково-практичні конференції; наукові звіти викладачів тощо.

Головною формою методичної діяльності викладача фінансово-економічних дисциплін є індивідуальна робота. Ця форма передбачає два етапи: самоосвіту (формування власного "Я-викладач"); діяльність з розробки методичного матеріалу для організації викладання. Документом, що враховує індивідуальну роботу викладача, є його індивідуальний план, що передбачає такі розділи за семестрами та на навчальний рік у цілому: навчальна робота; навчально-методична робота; науково-дослідна робота; організаційно-методична робота, стажування, відкриті лекції, проведення консультацій тощо.

Допомогою викладачу у його навчальній діяльності є і така форма індивідуальної методичної роботи у вузі, як стажування. Викладач складає програму стажування і затверджує її на засіданні кафедри. Мета цієї форми — набуття практичних умінь та навичок для молодих викладачів, вивчення передового досвіду своїх колег, викладачів із досвідом. Суттєву допомогу у викладанні фінансово-економічних дисциплін надають колективні форми методичної роботи, одна з яких — відкриті заняття. Мета цих занять для викладача, який їх проводить, — реалізувати досягнення методичної майстерності, а для

викладачів кафедри — знайомство з досвідом роботи колег, підвищення майстерності. Періодичність проведення відкритого заняття — одне, два протягом навчального року. Аналіз та обговорення відкритого заняття повинно проходити цілеспрямовано, принципово, у поєднанні з доброзичливістю критичних зауважень.

Іншою колективною формою методичної роботи є взаємовідвідування викладачами занять своїх колег. Це сприяє збагачувати свій досвід, уникнути окремих недоліків у структурі, змісті проведення занять. Продуктивною формою методичної роботи є семінар-практикум. У ході підготовки до нього викладачі самостійно опрацьовують дидактичну та спеціальну фахову літературу, що є предметом обговорення у вигляді доповіді, реферату, виступу. Ефективність зростає за рахунок проведення наукової дискусії з проблемних питань.

Питання для самоконтролю

1. Визначіть зміст, завдання методичної роботи викладача.
2. Структура навчально-методичного комплексу.
3. Основний зміст плану навчального процесу.
4. Навчальна програма: структура, зміст.
5. Навчально-тематичний план фахової дисципліни.
6. Розкрити головні компоненти змісту програмного матеріалу.
7. Головні вимоги до програмного матеріалу.
8. Зміст, умови ефективності організаційної технології методичної роботи викладача.
9. Індивідуальна методична робота викладача.
10. Індивідуальний план роботи викладача та її облік.
11. Колективні форми методичної роботи у вузі.

Література: основна [11; 25; 26; 33];

додаткова [18; 20; 35; 42; 49]

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар № 1. Методика викладання у системі дидактичної методології вищої школи

1. Дидактична методологія: сутність, зміст, процес розвитку:
 - а) сутність, зміст дидактичної методології вищої школи;
 - б) процес розвитку дидактичної методології вищої школи.
2. Основні методологічні закономірності дидактики вищої школи:
 - а) загальнодидактичні закономірності;
 - б) закономірності дидактичної методології.

3. Методологічні категорії, які відображають динаміку процесу впровадження інноваційної організаційної технології навчання.

Література: основна [11; 14; 18; 31; 33; 35];
додаткова [1–4; 6; 34; 42]

Семінар № 2. Організаційна технологія навчально-пізнавального процесу у вузі

1. Сутність, зміст видів навчально-пізнавального процесу у вищій школі:
 - а) пояснювально-ілюстративне навчання;
 - б) проблемне навчання;
 - в) модульне навчання;
 - г) ігрове навчання.
2. Основні структурні компоненти навчального процесу у вузі:
 - а) цільовий компонент навчального процесу;
 - б) стимуляційно-мотиваційний і змістовий компоненти;
 - в) операційно-діяльний компонент;
 - г) операційно-регулюючий та оціночно-результативний компоненти.
3. Зміст діяльності основних суб'єктів навчального процесу у вищому закладі освіти:
 - а) зміст діяльності у навчальному процесі викладача вузу;
 - б) зміст навчально-пізнавальної діяльності студента.

Література: основна [11; 15; 18; 31; 33; 35];
додаткова [1; 3; 4; 6; 23; 63]

Семінар № 3. Організаційна технологія використання форм, методів вузівського навчання

1. Основи методики використання організаційних форм навчання у вузі:
 - а) лекція у системі вузівського навчання;
 - б) методика проведення семінарів з фахових дисциплін;
 - в) лабораторно-практичні заняття.
2. Засоби навчально-пізнавального процесу у вузі.
3. Методи вузівського навчання:
 - а) методи організації та самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності;
 - б) методи стимулювання і мотивації учення;
 - в) методи контролю і самоконтролю навчання.

Література: основна [11; 18; 30; 32; 35; 41];
додаткова [21; 37; 42; 47; 51; 55]

Семінар № 4. Основний змістовий аспект порівняльної дидактичної методики вищої школи

1. Порівняльна дидактика: сутність, зміст, особливості методики.
2. Основний зміст організаційної технології освіти у зарубіжних країнах:
 - а) організаційно-технологічний зміст системи освіти у США;
 - б) структура освіти в Англії;
 - в) основи організації вищої освіти у Німеччині, Франції.
3. Методологічні особливості дидактичних концепцій і теорій зарубіжного навчання:
 - а) теорія інструменталізму Д. Дьюї;
 - б) “Я-концепція” К. Роджерса;
 - в) когнітивна теорія Ж. Піаже.

Література: основна [14; 18; 19; 27; 33; 40];
додаткова [2–4; 6–8; 44; 54]

Семінар № 5. Викладач вищого навчального закладу

1. Професійно-педагогічна діяльність викладача фінансово-економічних дисциплін:
 - а) діяльність викладача як прояв свого “Я”;
 - б) основні напрями методичної діяльності.
2. Структура професійно-педагогічних знань викладача вузу:
 - а) директивно-методологічні та нормативно-законодавчі знання;
 - б) загальнотеоретичні та методичні знання;
 - в) організаційно-педагогічні знання.
3. Уміння, навички, особисті якості викладача у системі викладацької діяльності:
 - а) система дидактичних умінь викладача;
 - б) дидактичні навички у викладацькій діяльності;
 - в) особисті якості викладача фінансово-економічних дисциплін.

Література: основна [11; 18; 31; 33; 42];
додаткова [1; 4; 6; 45; 58]

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА

Лабораторна робота № 1. Навчальна лекція – основна форма викладацької діяльності

Мета: підготовка, проведення студентами лекції за однією з навчальних тем фахової дисципліни.

Самостійна робота студентів

1. Вивчення методичної літератури з теми лабораторної роботи.
2. Підготовка лекції (тез лекції) під керівництвом викладача.

План лабораторної роботи, процедура захисту варіанта лекції до відома студентів групи (курсу) доводиться на початку вивчення курсу. З викладачами спеціальних фінансово-економічних дисциплін підготувати і запропонувати студентам перелік лекційних тем. На першому етапі підготовки лекції студенти готують широкий проспект плану лекції, і у процесі консультацій розглядають його з викладачем (або подають його на затвердження викладачу). Технологія проведення лабораторної роботи здійснюється як за класичною схемою, так і за інноваційною інтерактивною. В навчальній літературі та періодичних виданнях вона розкрита.

Література: основна [11; 15; 18; 31; 33; 35];
додаткова [1; 3; 4; 6; 23; 63]

Лабораторна робота № 2. Організаційна технологія проведення семінару

Мета: формування умінь, навичок проведення практичних занять із студентами за навчальними темами фахових дисциплін.

Самостійна робота студентів

1. Вивчення методичної літератури з теми лабораторної роботи.
2. Підготовка плану семінару з теми фахової дисципліни.
3. Досконала підготовка особисто кожного студента за обраною темою семінару.

Про організаційну технологію проведення лабораторної роботи студентів повідомляють на початку вивчення навчальної дисципліни “Методика викладання у вищій школі”. За погодженням з викладачем тієї або іншої фахової дисципліни студентам оголошуються теми семінарів, план яких студенти погоджують з викладачем, а також визначається зміст відповідей студентів, критерії оцінки знань.

Література: основна [10; 11; 18; 31; 33];
додаткова [14; 17; 35; 46; 47]

Лабораторна робота № 3. Організація, методика керівництва науково-пошуковою діяльністю студентів

Мета: формування у майбутніх викладачів умінь, навичок керівника науково-пошуковою діяльністю студентів вузу першого, другого рівнів акредитації: керівництво науково-пошуковими студентськими гуртками, підготовкою студентами рефератів, курсових та дипломних робіт.

Самостійна робота студентів

1. Вивчення методичної літератури з теми лабораторної роботи.
2. На основі дослідження організаційної технології, методики науково-пошукової діяльності студентів перших-третьох курсів підготувати доповідь на кафедрі, методичній раді факультету тощо.
3. Підготувати план роботи науково-пошукового гуртка студентів на навчальний рік за спеціальністю.
4. Підготувати календарний, тематичний плани дипломної роботи (тема дипломної роботи може бути підібрана із тематики фахової кафедри, навчальних планів, питань для контрольних робіт та рефератів).

Література: основна [11; 18; 31; 33; 42];
додаткова [1; 4; 6; 45; 58]

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗНАТЬ

Розглядаючи цей розділ методичного комплексу, майбутньому викладачу необхідно усвідомити, що це один із видів формування його умінь і навичок діагностики навчального процесу, у тому числі самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Головними компонентами контролю є: перевірка (виявлення рівня знань, умінь та навичок); оцінка (вимірювання на основі відповідних критеріїв рівня знань, умінь та навичок); облік (фіксування результатів на відповідних носіях). Діагностика навчання передбачає відповідні принципи: індивідуального характеру, систематичності, тематичності, єдності вимог, об'єктивності, всебічності тощо.

За допомогою самостійного контролю знань вирішуються такі завдання: виявлення готовності особистості до сприймання, усвідомлення і засвоєння фінансово-економічних знань; отримання інформації про характер самостійної роботи у процесі аудиторного та

позааудиторного навчання; визначення ефективності організаційної технології учіння; виявлення правильності обсягу і глибини особистісного засвоєння знань, умінь та навичок.

Міжсесійний контроль за самостійною роботою майбутніх спеціалістів-викладачів із дисципліни “Методика викладання у вищій школі” включає поточний модульний контроль за бально-рейтинговою системою: модуль 1. — Письмове та усне опитування; модуль 2. — Захист підготовлених лекцій та семінару. Підсумковий контроль — залік. Питання на залік додаються у загальному плані як “Контрольні питання”.

В процесі вивчення курсу студенти заочної і денної форм навчання пишуть реферати. Науковцями визначено, що контрольна робота (реферат) — це короткий специфічний для даного навчального курсу виклад змісту організації та методики викладання фахових дисциплін з урахуванням психолого-педагогічних явищ проблемної або навчальної теми.

Основні вимоги до роботи:

- повнота та об’єктивність інформації про досліджувані явища;
- повнота відображення основних компонентів її змісту;
- доступність сприймання тексту як за змістом, так і за логікою визначення основних проблем;
- доступність мови викладу;
- авторське ставлення, особистий погляд на питання роботи.

Структура контрольної роботи (реферату): перша сторінка (див. зразок вузу); зміст (вступ, 1, 2, 3 питання, висновки, літературні джерела: 10–12; додатки, за необхідності).

Технологічні етапи організації та методики підготовки роботи: визначення теми та змісту; аналіз одержаної інформації (грунтовне, всебічне та глибоке вивчення фактів, положень і висновків з проблеми; теоретична та аналітико-синтетична обробка дослідження); оформлення роботи (загальні та вузівські вимоги, обсяг — 0,5 др. арк.). Студенти заочної форми навчання, за вказівкою викладача, можуть виконувати контрольні роботи у двох видах: або ґрунтовне теоретичне дослідження, з залученням матеріалів практики, або практично-теоретичне виконання роботи за варіантами. Номер контрольної роботи за загальною технологією дослідження студент отримує за номером свого прізвища в журналі або заліковій відомості. Номер і тема контрольної роботи можуть бути такими.

ТЕМИ КОНТРОЛЬНИХ РОБИТ (РЕФЕРАТИВ)

1. Методологія дидактики вищої школи.
2. Сучасні методологічні закономірності дидактики.
3. Основні методологічні категорії дидактики.
4. Україна і Болонський процес.
5. Основні зарубіжні дидактичні концепції.
6. Організаційна технологія навчання у вузах країн Західної Європи.
7. Дидактичні основи сучасної вищої освіти у США.
8. Дидактичний аспект навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі України.
9. Педагогічна технологія навчального процесу у вузі України.
10. Облік результатів підготовки спеціаліста у вищій школі.
11. Вузівське пояснювально-ілюстративне навчання.
12. Організація, методика проблемного навчання у вузі.
13. Модульне навчання у вищій школі.
14. Структура вузівського навчального процесу.
15. Загальні дидактичні закономірності та принципи навчання.
16. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти інтенсифікації процесу навчання у вузах України.
17. Гуманістична спрямованість методики викладання.
18. Професійно-методична компетентність викладача.
19. Педагогічні здібності викладача.
20. Педагогічна техніка викладача.
21. Педагогічна ситуація у викладацькій діяльності.
22. Самовдосконалення викладача вузу.
23. Лекція — основна форма організації навчання у вузі.
24. Семінар у системі вузівських форм навчання.
25. Лабораторна робота, консультація, залік, іспит у навчальному процесі вузу України.
26. Тезаурус дидактичних засобів.
27. Методи організації та самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності у вузі.
28. Методи організації і самоорганізації вузівського навчання.
29. Внутрішня педагогічна техніка викладача.
30. Зовнішня педагогічна техніка викладача.
31. Мовлення — показник загальної культури особистості викладача.

32. Умови ефективності, шляхи вдосконалення професійного мовлення викладача.
33. Педагогічне спілкування у вузі: сутність, основні чинники ефективності.
34. Професійно-педагогічний стиль спілкування викладача.
35. Управлінський стиль спілкування викладача.
36. Інноваційні технології викладання фахових дисциплін.
37. Методичні підходи до змісту та характеру викладання дисциплін з управління трудовими ресурсами.
38. Формування понятійного апарату викладання фахових дисциплін.
39. Система відбору та обробки інформації для викладання фундаментальних фахових дисциплін.
40. Організація роботи викладача фахових дисциплін.
41. Сучасна методика проведення семінарських і практичних занять з фахових дисциплін.
42. Форми організації контролю знань і особливості їх застосування для викладання фахової дисципліни.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Методологія дидактики вищої школи: історія і сучасність.
2. Основні етапи навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі.
3. Рівні опанування дидактикою вищої школи.
4. Пояснювально-ілюстративне навчання у вузі: зміст, методика проведення.
5. Методи, прийоми ефективності вузівського проблемного навчання.
6. Інноваційні методики модульного навчання у вищій школі.
7. Організація, методика бально-рейтингової системи навчання.
8. Загальна характеристика основних компонентів вузівського навчального процесу.
9. Загальні дидактичні закономірності викладання.
10. Основні принципи викладання.
11. Умови та шляхи інтенсифікації вузівського навчання.
12. Організація, методика проведення залків, іспитів у вузі.
13. Демократизм, гуманізм у системі методів навчання у вузі.
14. Дидактичні ідеї, що забезпечують впровадження інноваційних технологій навчання.
15. Сутність, структура, типи навчальних лекцій.

16. Методика відбору інформації для навчальної лекції.
17. Проблемна лекція: специфіка, методика проведення.
18. Організація, методика підготовки та проведення лекції-діалогу.
19. Семінар у системі форм вузівського навчального процесу.
20. Семінар у формі усних виступів та обговорення питань.
21. Організація, методика підготовки та проведення семінару-диспуту.
22. Специфіка, методика проведення семінару — теоретичної конференції.
23. Семінар у системі модульного навчання.
24. Семінар у системі бально-рейтингового навчання.
25. Методи та засоби навчання у вищій школі.
26. Словесні методи навчання.
27. Методи навчання за рівнем напруженості пізнавальної діяльності.
28. Методи навчання за логікою передачі і сприймання навчальної інформації.
29. Методи стимулювання інтересу до навчання.
30. Методи стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні.
31. Бінарні методи навчання.
32. Методи контролю і самоконтролю у навчанні.
33. Основні методики формування у викладача техніки володіння своїм організмом.
34. Методика формування внутрішньої педагогічної техніки викладача.
35. Зовнішня педагогічна техніка викладача як засіб ефективного навчання.
36. Функції мовлення викладача.
37. Методика формування професійного мовлення викладача.
38. Умови ефективності діалогічного спілкування у процесі навчання.
39. Індивідуальний стиль спілкування викладача.
40. Методика навчальної діагностики.
41. Форми контролю навчання та критерії оцінок успішності.
42. Основи вузівського навчання у відповідності з Болонською декларацією.
43. Дидактична концепція Д. Дьюї.
44. “Я-концепція” К. Роджерса у сучасному вузівському процесі навчання.
45. Теорія самоактуалізації А. Маслоу.

46. Когнітивна теорія Ж. Піаже.
47. Особливості методики навчання у вузах США.
48. Основні аспекти методики викладання у вузах країн Західної Європи.
49. Структура професійно-методичної компетентності викладача.
50. Методика формування педагогічних здібностей викладача.
51. Шляхи ефективності формування педагогічної техніки викладача.
52. Методика подолання педагогічних ситуацій у викладацькій діяльності.
53. Організація, методики самовдосконалення викладача вузу.
54. Організація, методика керівництва науково-пошуковою роботою студентів.
55. Професійно-методична компетентність викладача обліково-економічних дисциплін.
56. Умови ефективної праці викладача фундаментальних дисциплін з управління трудовими ресурсами.
57. Організація та методика викладання з дисциплін управління трудовими ресурсами.
58. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти інтенсифікації вузівського процесу викладання спеціальних дисциплін.
59. Система відбору та обробки інформації як основа викладання з дисциплін управління трудовими ресурсами.
60. Професійно-методична компетентність викладача фахових дисциплін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України “Про освіту” / Голос України. — 1996, 25 квіт.
2. Закон України “Про вищу освіту”. — Харків, 2002.
3. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта, 1993. — № 44–46.
4. Законодавство України про освіту. — К., 2002.
5. Збірник нормативних документів з питань організації заочного навчання у вищих навчальних закладах України. — К., 2002.
6. Збірник нормативних актів України щодо організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. — К., 2003.
7. Концепція національного виховання // Освіта, 1994, 26 жовт.
8. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): Затв. постановою Кабінету міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65.

Основна

9. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України. — К., 2002.
10. *Байденко В. И.* Болонский процесс: структурная реформа высшей школы. — М., 2002.
11. *Бейц Р.* Поради викладачам початківцям. — К., 2005.
12. *Болегіна І. А., Богоград М. А., Ковальчук Г. О.* Методика викладання економіки. — К., 2005.
13. *Болонський процес: нормативно-правові документи* / Уклад.: З. І. Тимошенко та ін. — К., 2004.
14. *Бутенко Н. Ю.* Комунікативна майстерність викладача. — К., 2007.
15. *Васильченко В. С.* Державне регулювання зайнятості. — К., 2003.
16. *Вітвицька С. С.* Практикум з педагогіки вищої школи. — К., 2005.
17. *Вітвицька С. С.* Основи педагогіки вищої школи. — К., 2006.
18. *Волкова Н. П.* Професійно-педагогічна комунікація. — К., 2006.
19. *Вульфсон Б. Л.* Сравнительная педагогика: история и современные проблемы. — М., 2003.
20. *Громкова М. Т.* Андрогогика: теория и практика образования взрослых. — М., 2005.
21. *Гронлунд Н. Е.* Оцінювання студентської успішності. — К., 2005.
22. *Дичківська І. М.* Інноваційні педагогічні технології. — К., 2004.
23. *Євтух М. Б.* Нові технології навчання. — К., 2003
24. *Єльнікова Г. В.* Методика викладання економічних дисциплін. Управління трудовими ресурсами. — К., 2003.
25. *Зязюн І. А.* Педагогіка добра: ідеали і реалії. — К., 2000.
26. *Качан Є. Н., Шуштанов Д. Г.* Управління трудовими ресурсами. — К., 2003.
27. *Ковальчук Г. О.* Активізація навчання в економічній освіті. — К., 2003.
28. *Корсак К. В.* Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: Інтегрально-філософський аналіз. — К., 2004.
29. *Кремень В.* Освіта і наука України — інноваційні аспекти: стратегія, реалізація, результати. — К., 2005.
30. *Нагаєв В. М.* Методика викладання у вищій школі. — К., 2007.
31. *Найдьонов І. М.* Навчально-методичний комплекс дисципліни Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. — К., 2005.
32. *Найдьонов І. М., Ігнатюк А. І.* Методика викладання фінансово-економічних дисциплін: Навч. посіб. — К., 2002.

33. *Найдьонов І. М., Ігнатюк А. І.* Методика викладання фінансово-економічних дисциплін: Навч. посіб. — 2-ге вид., із змін. та допов. — К., 2005.
34. *Николаєнко С. М.* Стратегія розвитку освіти України. — К., 2006.
35. *Основы менеджмента.* — СПб.: Питер, 2004.
36. *Осовська Г. В., Крушельницька О. В.* Управління трудовими ресурсами. — К.: 2003.
37. *Педагогічна майстерність: Підручник / За ред. І. А. Зязюна.* — К., 2006.
38. *Проблеми освіти.* — К.: 2006.
39. *Самаріна С.* Нові технології навчання. — К., 2004.
40. *Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес.* — К., 2006.
41. *Теория и практика управления персоналом: Учеб.-метод. пособие / Авт.-сост. Г. В. Щёкин.* — К.: МАУП, 1998.
42. *Федулова Л. І.* Методика викладання менеджменту. — К., 2002.

Додаткова

43. *Барко В. І.* Методика використання тренінгових вправ змістовного плану у підготовці управлінців. // Практична психологія та соціальна робота. — 2004. — № 7.
44. *Болонський процес: Модернізація системи вищої освіти України: Мат. VI Міжнар. наук. конференції.* — К.: МАУП, 2006.
45. *Віват Академія!* — К.: МАУП, 2004.
46. *Головатий Н. Ф.* Учись учисься. — К., 2000.
47. *Головатий М. Ф.* Європейська й українська освіта — де точки єднання? — К., 2007.
48. *Головатий М.* 18-ліття МАУП: час розквіту і досягнень // Персонал. — 2007. — № 4.
49. *Добрянський І. А.* Особливості, способи і прийоми організації активно-діалогічного навчання // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 2.
50. *Жабровець І. В.* Освіта і інвестиції в Україні. — К., 2002.
51. *Євтух М. Б.* Проблеми освіти. — К., 2003.
52. *Євтух М. Б., Сердюк О. П.* Соціальна педагогіка. — К.: МАУП, 2003.
53. *Казанцев А. К. и др.* Практический менеджмент: в деловых играх, хозяйственных ситуациях, задачах и тестах. — М., 2001.
54. *Коломенський Н. Л.* Психологія менеджменту в освіті. — К., 2000.

55. *Корсак К.* Нова українська мрія — європейський освітній простір // Освіта і упр. — 2003. — № 2.
56. *Ляшенко О. І.* Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти // Педагогіка і психологія. — 2005. — № 1.
57. *Маралов В. Г.* Основы самопознания и саморазвития. — М., 2004.
58. *Методика* викладання економіки. — К., 2003.
59. *Міжрегіональна Академія управління персоналом:* наукова, організаційна, навчально-виховна, методична діяльність, соціальний розвиток та міжнародні зв'язки (аналітичний звіт). — К., 2004.
60. *Найдьонов І. М.* Болонський процес: культурологічні парадигми // Освіта і упр. — 2004. — № 2.
61. *Найдьонов І. М.* Європейський вибір української вищої освіти // Персонал. — 2005. — № 2.
62. *Неперервна професійна освіта:* проблеми, пошуки, перспективи. — К., 2000.
63. *Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали).* — К., 2004.
64. *Пальчевський С. С.* Сугестопедагогіка: новітні освітні технології. — К.: 2005.
65. *Педагогіка в запитаннях і відповідях.* — К., 2006.
66. *Пєхота О. М.* Проектна технологія. — К., 2004.
67. *Світова економіка.* — К., 2000.
68. *Серая О. В.* Имитационное моделирование. — Харьков, 2003.
69. *Сеульська В. Є.* Науково-методичне забезпечення професійного навчання кваліфікованих робітників на виробництві: сучасний стан та проблеми // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 3.
70. *Слепкань З. І.* Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі. — К., 2005.
71. *Соціальна педагогіка.* — К., 2005.
72. *Урд М.* 50 методик менеджмента: Пер с англ. — М., 2003.
73. *Хуторской А.* Практикум по дидактике и современным методам обучения. — СПб.: Питер, 2004.
74. *Цехмістрова Г. С.* Основы научных исследований. — К., 2003.
75. *Черваньов Д.* Менеджмент. — К., 2001.
76. *Щєкин Г. В.* Основы кадрового менеджмента: Учебник — 3-е изд., перераб. и доп. — К.: МАУП, 2003.
77. *Щокін Р. Г.* Соціально-економічний розвиток // Персонал. — 2004. — № 2.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Методика викладання у вищій школі”	5
Зміст дисципліни за модулями	5
Тематика, завдання, методичні поради щодо організації самостійної роботи.....	8
Тематика семінарських занять	39
Лабораторна робота у навчальному процесі підготовки викладача	41
Методичне забезпечення контролю знань	43
Теми контрольних робіт (рефератів)	45
Питання для самоконтролю.....	46
Список літератури	48

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *О. Л. Тищенко*

Зам. № ВКЦ-3695

Підп. до друку 24.02.09. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк ротатійний трафаретний.

Ум. друк. арк. 3,14. Обл.-вид. арк. 3,00. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*